

GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republike. Zrušenie šľachtických titulov v Československu.*

Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2018, 344 s.

Publikácia vydaná v čase osláv centenária vzniku Československa priniesla zaujímavé obohatenie na Slovensku nevelmi početnej dejinnoprávnej literatúry obzvlášť venovanej téme aristokracie v republikánskom štáte, ktorá však v posledných troch dekádach zaujala viacerých historikov. Už z poznámkového aparátu monografie, pozostávajúceho zo 760 citácií, je zjavné, že prof. Gábriš sa opäť dôsledne zhostil skúmanej problematiky a podrobnosť všetkých rozoberaných aspektov toto tvrdenie len potvrdzuje.

Po entrée knihy predstavovanom úvodným predhovorom autora a odpoveďou na otázky „ako a prečo“ tvoria gros diela tri historickoprávne kapitoly. Úvodná časť zahŕňa aj penzum informácií o literatúre venovanej aristokracii u nás po páde socializmu, keďže v rokoch 1948 až 1989 bola táto téma z hľadiska triednej neprijateľnosti passez.

Prvá kapitola má názov Uhorská šľachta do roku 1918, pričom prof. Gábriš ju rozdelil na štyri podkapitoly. Aby čitateľ nebol „vrhnutý“ rovno do prevratového obdobia z roku 1918, vysvetľuje prvá podkapitola nazvaná Šľachta a feudalizmus podstatu lénnych vzťahov typických pre obdobie stredoveku ako aj ich neexistenciu v podmienkach stredovekého Uhorska. Uvádza aj skutočnosť, že v roku 2000 sa Škótsko stalo poslednou krajinou Európy, kde bol zrušený feudalizmus a väčšina jeho inštitútov. Spomína aj právnu úpravu postavenia uhorskej šľachty zo Zlatej buly Ondreja II. a Tripartita Štefana Werböczyho ako i jej početnosť v tomto období. Podkapitola Právny status uhorskej šľachty do roku 1848 obsahuje originálne i derivátne spôsoby nadobudnutia uhorského šľachtictva, práva i povinnosti aristokratov Krajín svätoštefanskej koruny a ich selekciu od vyššej a strednej cirkevnej aj svetskej časti až po nižšie postavených zemanov vrátane kurialistov, predialistov, armalistov či kolektívnych šľachticov (Jazygov, Kumánov, hajdúchov, spišských kopijníkov). Podkapitola obsahuje aj poznámku autora K. Kálala na povyšovanie celých dedín do zemianskeho stavu za vojnové služby I. Tökölim a F. Rákocim, ktorí ako sedmohradské kniežatá boli okrem kráľa jedinými oprávnenými osobami na udeľovanie šľachtictva v Uhorsku. Z právnych inštitútov je v tejto časti spomenutá aj aviticita ako nescudziteľnosť rodového majetku, či dedenie titulu i majetku všetkými synmi poručiteľa na rozdiel od iných európskych krajín so zakotveným princípom dedenia iba prvorodeným synom. Podkapitola Buržoázna revolúcia roku 1848 a uhorská šľachta uvádza meruôsmy rok zrušením feudalizmu, aviticity, poddanstva i nezdaniteľnosti šľachty. Nevynecháva ani fideikomis či koakvizíciu ako relikty šľachtického práva. Posledná podkapitola prvej kapitoly knihy Uhorská šľachta v rokoch 1848–1918 veľmi pútavo približuje spoločenský status i hospodársky úpadok aristokracie Mariánskeho kráľovstva na pozadí viacerých citácií beletrie.

Najpodrobnejšia druhá kapitola Zrušenie šľachtických titulov pozostáva zo sto strán textu a jej prvá podkapitola Zahraničná komparácia porovnáva nihilizáciu aristokracie po Prvej svetovej vojne od najdôslednejšej úpravy Rakúska cez právny režim Poľska, Ruska, Maďarska, pobaltských štátov až po Nemecko s ponechaním šľachtických titulov ako súčasť priezvisk aj po roku 1918. Zaujímavým autorom uvedeným faktom je aj zrušenie šľachty v medzivojnových monarchiách Juhoslávií, Bulharsku a Rumunsku obdobne ako v roku 1814 v Nórsku, ktoré je kráľovstvom dodnes. Druhá kapitola Zrušenie šľachty a šľachtictva v Československu: právna úprava a spoločensko-hospodárska realita sa už priamo zaoberá zákonom č. 61/1918 Zb. z. a n., ktorým sa zrušujú šľachtictvo, rady a tituly, i jeho novelami z rokov 1920 a 1936. Vhodným doplnením tejto časti je i medzivojnová menej známa judikatúra na danú problematiku a hospodárske postihy proti aristokracii ČSR po Prvej i Druhej svetovej vojne vrátane poprevratovej pozemkovej reformy či spochybňovanie zásahov do vlastníckych práv šľachty po roku 1945. Podkapitola Šľachta stále živá? Šľachtické tituly v aktuálnej súdnej praxi sa zase venuje judikatúre Rakúska, Maďarska, Európskeho súdu pre ľudské práva i Súdneho dvora Európskej únie. Podkapitola Právny stav *de lege lata* v Slovenskej republike sa zaoberá recepciou a kontinuitou zákona č. 61/1918 Zb. z. a n., pričom prof. Gábriš polemizuje o jeho obsolétosti „skôr v zmysle efektivity, teda aktuálnej spoločenskej (ne)účinnosti“. Po uvedení aktuálneho právneho statusu šľachtických titulov v Slovenskej i Českej republike je poslednou podkapitolou Používanie šľachtických erbov v republikánskych pomeroch vrátane poukázania na Heraldický register Slovenskej republiky.

Úvod tretej kapitoly Rytierske rády v republikánskom zriadení: ideály a právne limity tvorí podkapitola Rytierske rády v minulosti venovaná ideálom rytierov a klasifikácii rytierskych rádov vrátane ich pôsobenia v Uhorsku. Ďalšia podkapitola Súčasné rytierske rády uvádza ich členenie a pôsobenie Medzinárodnej komisie rytierskych rádov. Osobitne sa autor venuje rádu maltézskeho či nemeckého rytierov, johanitom, križovníkom s červenou hviezdou a pápežským rádom (i radom teda vyznamenaniam, keďže ich v zmysle praktickej poznámky prof. Gábriša slovenčina na rozdiel od viacerých iných jazykov rozlišuje) či s poukázaním na teritórium Slovenska víťazskému rádu pôsobiacemu v Maďarsku. Posledná podkapitola Právny status rytierskych rádov v Československu a Slovenskej republike uvádza opomínaný fakt, že v republikánskom a dokonca socialistickom Československu boli aj po prijatí dodnes platného zákona č. 61/1918 Zb. z. a n. menovaní až do roku 1961 rytieri Československého rádu Bieleho leva. Závery autora z tejto kapitoly tvorí resumé o absencii kolízie označenia rytier s predmetným zákonom napr. v rámci Rádu maltézskeho rytierov na našom území, keďže u takejto osoby ide o „hodnostný stupeň v rámci vnútornej organizácie rádu“.

Za Záverom monografie nasledujú ešte prílohy s právnymi predpismi z rokov 1918–1939 a zoznam rádov podľa Medzinárodnej komisie rytierskych rádov nasledovaný bohatým zoznamom použitej literatúry i internetových zdrojov, ako sme už u prof. Gábriša zvyknúť. Autorovi treba vysloviť uznanie za syntézu veľkého množstva publikácií týkajúcich sa aristokracie na slovenskom území, a to i staršej proveniencie. Kvitovať sa dá i zapracovanie nielen faktografickej, no i krásnej literatúry, rovnako ako podrobné vyvodenie záverov z právneho stavu týkajúceho sa statusu šľachty v súčasnosti. Za drobné nepresnosti možno označiť titulovanie L. Košuta ako knieža Uhorskej konfederácie z roku 1849 porovnávajúc ho s F. Rákocim (L. Košut disponoval po detronizácii Habsburgovcov

ako *kormányzó* funkciou prezident – gubernátor), uvedenie nerozlišovania medzi kniežacím a vojvodským titulom v maďarčine (titul *herceg*, t. j. vojvoda, sa odlišoval od titulu *fejedelem*, teda knieža, ktorý napr. používal vládca Sedmohradska), použitie nesprávneho označenia nášho susedného štátu Rakúska spolková republika či poukázanie na klamlivú literárnu poznámku K. Kálala o neexistencii nezemanov medzi advokátmi Uhorska spreď roka 1848 (v Hornom Uhorsku nimi boli napr. Ondrej Demian či Július Pejko).

Rudolf Manik

doi: 10.14712/2464689X.2019.13